

ІСТОРІЯ ОСВІТИ, СОЦІАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ

УДК 373.3/.5.015.311:[37.017:331](09)](045)

РОЗВИТОК ОСОБИСТОСТІ ШКОЛЯРА ЧЕРЕЗ ТРУДОВЕ ВИХОВАННЯ: ДОСВІД МИНУЛОГО

Бондаренко Галина, кандидатка педагогічних наук, доцентка, доцентка кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

ORCID 0000-0002-5302-4589

E-mail: bondarenkohv@gmail.com

У статті представлено публікацію Л. Лісковської, в якій охарактеризовано приклади загальнотехнічної підготовки молодших школярів, яку здійснювали вихователі дитячих будинків Сумської області початку другої половини ХХ ст. Авторкою описано форми роботи вихователів в навчальних кімнатах з різним матеріалом, які сприяли набуттю практичних навичок та творчого мислення в школярів. Дано оцінку виробничим екскурсіям, як гарної практики закріплення теоретичних знань та складової системи трудового виховання.

Ключові слова: вихованці, вихователі, дисципліна, навички, трудова підготовка, організація праці, форми роботи, трудове виховання.

PERSONALITY DEVELOPMENT OF A SCHOOL STUDENT THROUGH WORK EDUCATION: PAST EXPERIENCE

Bondarenko Halyna, PhD in Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor of Social Pedagogy and Social Work Department, Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University.

ORCID 0000-0002-5302-4589

E-mail: bondarenkohv@gmail.com

The article presents the publication of L. Liskovska, which describes examples of general technical training of younger schoolchildren, which was carried out by educators of orphanages in the Sumy region at the beginning of the second half of the 20th century. The author described the forms of work of educators in classrooms with different materials, which contributed to the acquisition of practical skills and creative thinking in schoolchildren. Industrial excursions are evaluated as a good practice for consolidating theoretical knowledge and a component of the work education.

The article describes the work of L. Lubkova, a teacher at the Putivl orphanage No. 2, who teaches sculpting. Teaching sculpting is described as an effective means of cultivating perseverance, instilling artistic taste, observation, and a sense of form.

The work of the teacher of the Okhtyr Special Children's Home H. Pavlenko, who teaches children to work with paper, cardboard and cartonning and binding, is presented.

The meaning of the application work used by the teacher of the Romen orphanage No. 2 G. Vovkogon, was analyzed. Pupils develop their imagination and taste with the help of these classes.

The work of sewing instructor V. Babintsev, who works in Putivl orphanage No. 1, is described. The article states that sewing and needlework develop children's finger speed and dexterity, inculcate a number of household skills and prepare them for learning sewing in senior classes, develop corner.

The author pays attention to skillfully organized work on wood and building materials. Children acquire such skills at the Lebedyn Special orphanage.

Attention is drawn to the technical creativity of pupils, which develops during classes in technical circles on the study of cars, photos, and airplane models.

L. Liskovska notes that work training has a huge educational value, promotes a close connection with life, with practical activities in the future.

Keywords: *pupils, educators, discipline, skills, labor training, labor organization, forms of work, work education.*

Вступна стаття

Однією із головних умов, за якої відбувається формування особистості, виступає освітньо-виховна робота. При цьому трудове виховання має особливе значення в сучасній школі.

В українському педагогічному словнику зазначено, що «трудове виховання – система виховних впливів, яка передбачає залучення дітей і юнацтва з метою їх загального розвитку до трудової діяльності... Трудове виховання здійснюється багатьма шляхами: у процесі вивчення загальноосвітніх предметів гуманітарного і природничо-математичного циклів, на уроках трудового навчання, у процесі самообслуговування, у позакласній і позашкільній роботі, в родині» [3].

Так, під час трудової підготовки в учнів розвиваються і збагачуються розумові здібності, формуються моральні риси, пізнається радість творчості.

До питання трудового виховання школярів неодноразово зверталися вітчизняні науковці. Зокрема, теоретико-методичні засади трудового виховання, зміст, форми та методи формування ціннісного ставлення молодших школярів до праці під час вивчення навчальної дисципліни, позакласної та позашкільної діяльності у дослідженнях розглядали Л. Гуцан, Л. Гриценко, О. Морін, З. Охріменко [5]. Психологічний аспект трудового виховання розкрито у наукових доробках Д. Бега [1]. Дослідження, які аналізують трудову підготовку учнів у загальноосвітніх школах, представлено у працях С. Дем'янчука та А. Вихруца [2].

Одним із завдань трудового виховання школярів є підготовка їх до самостійної практичної діяльності. Досягти цієї мети можна за умови ефективного виховання позитивного ставлення до праці. Саме тому, питання трудового виховання школярів завжди залишається актуальним та потребує постійного розгляду. Таким чином, у ході дослідження питання трудового виховання школярів важливим, на наш погляд, є вивчення історичного досвіду.

Нижче подаємо статтю Л. Лісковської «Загальнотехнічна трудова підготовка дітей молодшого віку», за тогочасним правописом із збереженням усіх лексичних, фразеологічних і характерних морфологічних особливостей [4]. Віднайдена публікація, на нашу думку, приверне увагу дослідників з історії педагогіки, соціальної роботи та усіх тих, кого хвилюють проблеми освіти, трудового виховання, розвитку дитини, зокрема і дітей-вихованців дитячих будинків.

Галина Бондаренко

ЗАГАЛЬНОТЕХНІЧНА ТРУДОВА ПІДГОТОВКА ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ВІКУ

«Одним з найважливіших видів загальнотехнічної підготовки дітей молодшого віку є праця в робочій кімнаті з різним матеріалом.

Значення цієї праці незаперечне. Яскравим свідченням цього є те, що з минулого року в школах запроваджена для учнів початкових класів ручна праця, яка набагато

полегшила роботу вихователів по загальнотехнічній підготовці вихованців молодшого віку.

Однак слід сказати, що деякі керівники й вихователі неправильно зрозуміли суть справи, вважають, що коли в школі викладається ручна праця, то в дитячому будинку вона не обов'язкова. Вони забувають, що для дитячих будинків існує програма, яка чітко визначає зміст, організацію і форми роботи з дітьми 7–11 років. Запровадження в школах ручної праці зобов'язує працівників дитячих будинків тримати тісний зв'язок з ними, погоджувати і вдосконалювати методи роботи, щоб не допускати паралелізму.

У дитячих будинках області загальнотехнічна підготовка вихованців молодшого віку здійснювалась по роках навчання через такі основні форми праці:

1. Ліплення.
2. Робота з папером і картоном.
3. Робота з пап'є-маше.
4. Робота по дереву.
5. Робота по металу.
6. Робота з текстилем.
7. Технічні іграшки.
8. Виготовлення сільськогосподарського реманенту і т.д.

Вихователька Путивльського дитбудинку № 2 Л. Д. Лубкова добре розуміє значення ліплення. Вона використовує його як ефективний засіб виховання наполегливості, прищеплення художнього смаку, спостережливості, почуття форми. Тов. Лубкова розвиває у дітей окомір і уявлення. Її вихованці вміють добре ліпити скульптурні фігури і рельєфи, овочі, фрукти. Вихователька проводить заняття з двох видів – круглі форми і барельєфи. На першому занятті діти зліпили вишню, яблуко; на другому – листочок клена.

Учень 3 класу Ваня П. поклав на глиняну пластинку листок клена і обережно вирізав його на пластинці. Потім переніс вирізаний з глини листок на шматочок фанери, примазав його і розмалював. У Вані вийшов чудовий барельєф.

Людмила Домініківна Лубкова у розмові зі мною не тільки поділилася успіхами, а й розповіла про труднощі.

– Багато довелось мені повозитись з дітьми, – говорила вона, – щоб виробити у них спостережливість. Тому перші кроки моєї роботи не завжди були вдалими. Вихованці нерідко не зважали на натуру, ліпили не те, що бачили, а те, що самі про цю річ знали. Наприклад, Боря С. ліпив кулю і називав її яблуком або людську постать, в якій руки починалися з голови. Багато було подібних казусів, але поступово при розвитку спостережливості вихованці ставили до своєї роботи все більше вимог. І якщо раніше люди в зображенні дитини не мали шиї, то пізніше ця частина тіла з'явилась. Так, виготовляючи різні предмети, я вчила своїх вихованців спостерігати.

Мої діти довго ніяк не могли розібратися в кольорах. Тому я намагалася добирати до ліплення кольорові об'єкти, бо колір для дитини – це кінцевий момент в її роботі. Коли діти ліпили фрукти, вони неодмінно фарбували їх в яскраві кольори, часто не звертаючи увагу на їх форму. Поступово в процесі занять мені вдалось виправити й цей недолік. Вихованці намагалися кульку приплюснути, зробити заглибину на місці плодоніжки яблука, і воно починало набирати відповідної до натури форми.

Заняття щороку ускладняла. Виготовляючи найпростіші предмети, діти приходили до більш складних форм. Колір відступив на задній план, основним для них тепер була форма, сприйняття ставало більш чітким.

У багатьох дітей не вдавалось письмо, вони не вміли тримати олівець, ручку. Мускулатура їх кисті була слабо розвинена. Систематичні заняття ліпкою в поєднанні з гімнастикою пальців допомогли мені розв'язати і це важке завдання. Ліплення служило засобом для закріплення зображення літери. У моїй групі з 35 чоловік 30 пишуть красивим почерком. Ліплення дало можливість зміцнити рукам, легко володіти ручкою і набути технічних навичок.

Матеріалом для ліплення у нас є глина, пластилін, віск, віконна замазка. Великого значення має приготування глини, бо від цього залежить успіх заняття з дітьми. У процесі ліплення даю деякі пояснення про властивості вогкої і сухої глини, розчиняю її в воді, показую дітям, що осідає спочатку пісок, а потім глина. Опалена глина у воді не розчиняється.

Перші заняття проводжу на вільні теми. Під час їх доводиться менше допомагати, більше спостерігати. При цьому виявляю знання і навички дітей, риси їх характеру, як вони переборюють труднощі в процесі роботи. Кращі роботи завжди намагаюсь зберегти і цим самим підтримую у дітей інтерес до цього виду занять.

Другі заняття присвячую ознайомленню з прийомами ліплення кулі, яблука, вишні, ріпи, помідора, лимона, слив, яйця, груші, посуду. Все це діти ліплять на першому році навчання. На другому році вчу ліпити гриби, овочі, рибу, птахів і тварин. У дитячому будинку є велика виставка робіт по ліпленню.

Вихователька Охтирського спецдитбудинку Ганна Михайлівна Павленко приділяє велику увагу роботі з папером, картоном, а також картонажно-палітурній справі. Спочатку вона показує дітям застосування інструментів, навчає їх складанню і розрізуванню, склеюванню, вирізуванню і наклеюванню паперу. Разом з застосуванням голки, ножа, ножиць дає дітям поняття про їх будову, пояснює робочі частини, попереджає про бережне поводження з ними і дбайливе зберігання їх.

Вихователька роз'яснює дітям також і те, які потрібні «основні» і «допоміжні» матеріали. Тонкі нитки для зошита записів, для палітурки книжки – сурові нитки; для обклеювання картону білим папером слід застосувати клейстер. При цьому роз'яснюється дітям, як його приготувати.

В процесі заняття даються відомості про окремі сорти матеріалу, відбувається ознайомлення з кольором, товщиною, властивостями паперу і картону.

Вихователька розповідає про те, що папір можна складати вздовж і впоперек, навпіл, навскоси, що зберігає лінії, що він мнеться, рветься, ріжеться, наклеюється. Після цього розкривається залежність характеру обробки від сорту матеріалу: чим товщий папір, тим більше потрібно йому полежати після намазування клеєм перед наклеюванням; при обклеюванні картону намазується папір, а не картон і т.д.

Вихователька розповідає також про те, що картон має властивість коробитися при клеєнні з одного боку, його міцність підвищується з допомогою обклеювання кромки папером, коленкором; дає поняття про пряму лінію, прямий кут, про поділ аркуша паперу вздовж, впоперек, навскоси; вчить, як це робити. Розповідає про сорти паперу, про те, що вищі його сорти робляться з ганчір'я, а нижчі – з деревини, що папір буває проклеєний і непроклеєний. Показує зразки сортів, дає завданням дітям зібрати колекцію. Дає відомості про сорти картону та їх властивості: одні згинаються (сірий, жовтий), інші ламаються (білий), картон можна розшарувати.

Внаслідок такої чималої підготовки і копіткої роботи діти вміють змайструвати по складанню паперу човник, голуба, стріли, стаканчики, пакети для продуктів, ялинкові прапорці і т.д.

Вихователька навчила дітей виготовляти обкладинки для книг і зошитів, площинні іграшки (сніжинки, овочі, фрукти), наочні посібники, лічильний матеріал (лото, настільні ігри); показала, як обгорнути книгу. По складанню, розрізуванню ножом і зшиванню, навчила зшити зошит, зробити записну книжку, зошит для малювання, метр, конверт, паперовий портфель для зберігання малюнків, сумки, лінійку, косинець, стаканчики для вирощування розсади, пакети для насіння, ялинкові прикраси (ланцюжок, паперові сіточки, планер), млинок, повітряний змій, карнавальні шапочки.

При виконанні картонажно-палітурних робіт діти групи Ганни Михайлівни більш докладно вивчають сорти паперу та їх основні властивості, дізнаються про використання паперу і картону в народному господарстві нашої країни. У роботі по картонажу діти переходять до об'ємних виробів. Картонажно-палітурні роботи виховують у дітей звичку виконувати роботу послідовно, точно, акуратно, сприяють розвитку комбінованих здібностей.

Діти цієї групи вільно зшивають папір по згину в три проколи, роблять папки з корінцем з матерії; добре володіють дираколом, зшивають папери дротяними скобами. Вони знають також види палітурок – паперову, картонну, з матерії і змішану палітурку.

Вихователька провела бесіди на тему «Книга, журнал, газета і їх значення в культурному житті людини».

Була проведена екскурсія в друкарню, де діти ознайомилися з тим, як готується до друку, складається і оформляється книга. Це допомогло вихованцям краще засвоїти картонажно-палітурну справу. Вони вміють зробити зошит, записну книжку, виготовити альбом шляхом зшивання паперу стрічкою через два-три отвори, відремонтувати книгу. Це має практичне значення. Всі старі книги бібліотеки дитячого будинку тепер впорядковані дітьми групи Ганни Михайлівни. Діти зробили собі шкільні папки, виготовили також моделі паровоза, автомобіля, багато ялинкових прикрас, іграшкові меблі з різних коробок, коліщат, паличок, ниток, тонкого дроту.

Вихователька Роменського дитячого будинку № 2 тов. Вовкогон Ганна Марківна добре проводить з дітьми аплікаційні роботи. За допомогою цих занять вона розвиває у своїх вихованців уявлення, глибше знайомить з формою предметів, розвиває смак. Аплікації діти роблять за своїм бажанням з паперу і тканини; вони знайомі також з декоративними аплікаціями.

При аплікаційних роботах вихователька дає поняття про найпростіші форми (квадрат, круг, трикутник, вузькі і широкі смужки), поняття про середину фігури, центр круга, про основні кольори та їх відтінки; навчає дітей писати брусковий шрифт, розповідає про його будову. Вихованці вивчають правило побудови узорів, орнаментів, набувають поняття про симетричну і несиметричну побудову, як оформити середину, ріжки кайми і т.п.

Внаслідок всього цього діти вміють робити рамки до плакатів, наклеювати фотознімки, портрети, робити наочні посібники з граматики і лічби – розрізну азбуку, цифри, лічильний матеріал, лото, декоративні аплікації з геометричних і рослинних форм, прикрашені візерунками обкладинки, числові таблиці, цікаві квадрати, шрифти; вміють оформляти також стінну газету, альбом, виставку.

Діти добре ріжуть по прямих накреслених, а потім уявних лініях. Ганна Марківна навчила їх виконувати роботу з пап'є-маше. З розірваних шматків паперу, вимоклих у воді і склеєних клейстером, діти роблять посуд, прикраси, плоди, овочі, звірів, бокали для олівців, пензлів, вази для квітів, корзинки для плодів і ягід, моделі літаків, човнів, ялинкові прикраси, голівки для лялькового театру, маски для маскараду, наочні посібники.

У процесі виконання цього виду роботи діти дізналися, що паперована маса, наклеєна на ту чи іншу форму, набирає її обрисів, а після висихання твердішає і набуває ряд цінних властивостей. Пап'є-маше не пропускає води, легко фарбується, лакується.

У Путивльському дитячому будинку № 1 добре поставлена робота з текстилем, шиття і рукоділля. Керують ним вихователі за допомогою інструктора по швейній справі Валентини Петрівни Бабинцевої.

Шиття і рукоділля розвивають у дітей швидкість і спритність пальців, прищеплюють ряд побутових навичок і готують до навчання швейної справи в старших класах, розвивають окомір.

Виховательки М. І. Цигикало і В. П. Бабинцева стежать за тим, щоб розмір і форма роботи були під силу дітям, а також за дотриманням правильної пози, за прийомами роботи, навчають, як треба тримати інструменти, підтримувати порядок на робочому місці, привчають дітей бачити свої помилки і виправляти їх. Погано виконану роботу вихователь примушує переробити, бо неухайність до якості своєї роботи привчає дітей до неохайності.

Вихователь надає великого значення оцінці роботи і в цілому і по операціях, в кінці заняття підводить підсумки, дає додаткові роботи тим, хто вже виконав завдання раніше за інших, вчить зберігати інструмент і матеріали, приділяє увагу вимірвальним операціям (сантиметр, міліметр).

Для того щоб забезпечити порядок на заняттях, Валентина Петрівна Бабинцева виробила правила поведінки вихованців, які суворо виконуються.

Основним правилом колективної роботи є висока трудова дисципліна. Діти знають, що потрібно: 1) дотримувати тиші; 2) не заважати товаришеві; 3) звертатися до вихователя тільки з піднятою рукою і т.п.

На першому році навчання Валентина Петрівна ознайомила дітей з прийомами роботи по плетінню, виготовленню шнурів за допомогою катушки.

Діти виконали такі роботи: сплели шнурочки, віжки, скакалки, зробили китиці до шнурів, віхтики для миття посуду з мочалки.

Діти вміють володіти крючками, виконувати таку практичну роботу, як сплести вішалки, паски, килимки, ковдри для ляльок, шнур. Інструктор знайомить малят з шиттям і вишиванням, пояснює, з чого виготовляються тканини і нитки. Показує набір голок, ниток відповідно до товщини тканини, види стібків (стебловий, поперед голки), швів (сточувального і підрублювального), вчить користуватися наперстком. Тов. Бабинцева стежить за правильною організацією робочого місця, правильною посадкою при шитті.

Під її керівництвом діти пошили перочистки, прапорці, серветки, комірці, мішечки, сумочки, сачки, постільну білизну для ляльок і прикрасили пошиті предмети стібками, з задоволенням зробили мітку на всій білизні дитячого будинку. Один раз на тиждень вихователь разом з інструктором організує лагодження одягу, пояснюючи при цьому значення акуратного і бережливого ставлення до нього і своєчасного його ремонту. Вчить дітей, як пришити вішалку, гудзика, зшити тканину по шву на білизні і одягу, зробити латку.

На другому році навчання вихователька ускладнила роботу. Вона показала дітям плетіння. Матеріалами були: сосновий корінь, кукурудза, солома, кропива, вербовий прут, дранка, стружка. Діти навчилися плести кошики, що особливо стало в пригоді в господарстві при збиранні фруктів та овочів. Вихованці вміють добре плести лялькові меблі. З допомогою крючка вихователька навчила їх плести повітряні петлі, стовишки,

сіточки. Діти підготували до зими шарфики, рукавички, сплели шапочки, сумочки, обв'язали носові хусточки.

У процесі шиття і вишивання вихованці дістали поняття про одяг і його призначення, дізнались, з чого шиється білизна, одяг, взуття, з яких основних частин складається одяг (рукава, комір, манжети, планки, поли). Діти ознайомилися також з процесами виготовлення одягу розкромом, пошиттям і оздобленням, навчилися підметати петлі, зашивати їх у трикотажних речах, штопати панчохи і шкарпетки. Вихованці навчилися спочатку зав'язувати рибальський і плотовий вузол, мертву петлю, а потім змогли сплести сітку для гри у волейбол, м'ячів, для ловлі риби.

Вихователька організувала екскурсію до швейної майстерні, де ознайомила дітей з основними цехами, організацією праці. Така поглиблена робота вихователя багато чого навчила дітей молодшого віку.

Вихователь Лебединського спеціального дитячого будинку тов. Плевака разом з інструктором по праці тов. Пустозваром вміло організує роботу з дітьми по дереву і будівельних матеріалах.

Інструктор навчив вихованців пиляти дерево, з'єднувати дощечки, бруски гвіздками, користуватися молотком. Діти під його керівництвом зробили ящики, полицки для квітів, іграшки (возики, грузовики), вітринки для книг і газет і пофарбували їх, виготовили наочні посібники (лічильний матеріал, рахівниці), ялинкові прикраси. Проводиться робота з природним матеріалом – сосною корою, гілками бузини, липи, тополі, осоки та інших дерев і кущів. Говорячи про соснову кору, вихователь розповів, що це легкий матеріал, її можна різати, пиляти, просвердлювати в ній отвори, прибивати гвіздками, приклеювати клеєм і т.д. Діти не тільки вміють робити багато речей, а й знають властивості цілого ряду матеріалів.

Цікаво проводить він з дітьми будівельні ігри: будує курені, іграшкові будиночки, навіси.

На другому році навчання вихователь дає поняття про те, що фанера складається з трьох і більше шарів, що вона не колеться ні вздовж, ні впоперек, що її можна пиляти, просвердлювати в ній отвори шилом, свердликом. Тов. Пустозвар навчив дітей пиляти дерево навскоси, випилювати криві поверхні рашпілем і напилком, з'єднувати окремі деталі металевими шпильками. Діти самостійно зробили паровоз, вагони, автобус, санки. З березової кори, жолудів, шишок вони змайстрували багато красивих іграшок.

На третьому році навчання діти знайомляться з будовою верстака, дістають поняття про волокнисту будову дерева, різницю поздовжнього і поперечного розрізу деревини, з властивістю дерева розколюватися вздовж, вчать пиляти вздовж і впоперек, стругати рубанком, шерхебелем.

Діти виготовили метр, планки для огорожі, для вимірювання глибини води, решітчасті підставки для квітів, підстілки під ноги, клітки і кормушки для кролів, ящики для розсади, указки, полицки з вішалкою, дощечки для ліплення, щитики для календаря погоди, для списків чергових.

Вихованці цієї групи не тільки вміють зробити багато речей, але й можуть пояснити, які позитивні якості та які недоліки має дерево, його властивості порівняно з іншими матеріалами (каменем, картоном, металом); розповісти про застосування дерева при будівництві будинків, мостів, шляхів, у виробництві меблів, машин, пояснити прийоми обробки дерева (розколювання, пиляння, стругання, свердління, довбання).

Для кращого знайомства з деревом у робочій кімнаті цієї групи висять таблиці на тему «Як обробляється дерево». Є колекції лісових матеріалів.

Вихователь Роменського дитбудинку тов. Терещенко провела екскурсію на деревообробний комбінат, де діти ознайомились з основними машинами по обробці дерева – циркулярною пилкою, стругальним, свердлувальним, токарним верстатами. З великим захопленням діти її групи роблять цілий ряд цікавих речей з дроту. Тов. Терещенко дає дітям поняття про те, що метали – найміцніші матеріали, вогнетривкі, не розбухають від вогкості. Їх можна кувати, різати, пиляти, свердлувати, відливати з них деталі, перетворювати на дрiт, листи, надавати різні форми. Діти мають поняття про чорні і кольорові метали, про те, що дрiт можна гнути, переламувати, скручувати; вони вмiють поводитися з плоскогубцями, напилком, виготовляють зажими, скріпки. Вихованці виконують найпростіші роботи з металу – ванночки для ляльок, чашки і гирі для іграшкових терезів, мильниці, ліхтарики, тримачі для пробірок.

Діти мають уявлення про тугоплавкі, легкоплавкі метали, про з'єднання їх з допомогою паяння, вмiють запаяти каструлю, умивальник, кружку, зробити кільця, відерця з консервної банки та інше. Вони знають, яке застосування і яке значення мають метали у народному господарстві. Розбираються вихованці і в силікатних будівельних матеріалах. На моє запитання, з чого будують будинки, діти хором відповіли: з цегли, черепиці, шиферу, вапна, цементу. Вони також знайомі з їх виробництвом і застосуванням у народному господарстві, самі зробили доріжки з щебеню.

Добре поставлена робота з технічною іграшкою і моделюванням у Миропільському дитячому будинку. Інструктор по праці тов. В. В. Кравченко цікаво проводить гри з технічними іграшками. Тов. Кравченко сам захоплюється технікою і передає цю любов дітям.

Першокласники і другокласники дуже люблять заводні іграшки (каруселі, млинки, автомобілі, паровози, вагони). Вони бережуть ці іграшки, бо самі під керівництвом інструктора зробили їх.

Вихованці 4 класу мають уявлення про важелі, блоки, їх застосування в техніці. Діти охоче розповідають про машини і їх значення в житті і народному господарстві нашої країни. Вони побудували для районної сільськогосподарської виставки цілий ряд авіамоделей, робочих транспортних машин. Чудовими моделістами є хлопчики.

На четвертому році навчання тов. Кравченко дав поняття вихованцям про будову і основні частини літака, вітряків, про значення авіації і вітро двигунів, дав коротенькі історичні відомості про їх винайдення; розповів хлопчикам і дівчаткам про будову і роботу водяних млинів, парусної яхти, моторного човна, пароплава, про будову парових машин і турбін. Для кращого закріплення теоретичних знань вихователь організував екскурсію до водяного млина.

Тов. Кравченко дав дітям також елементарні поняття про електротехніку. Вони складали батареї, виготовляли найпростішу модель електромотора, модель літака на цьому ж електромоторі.

Відмінною рисою роботи Віталія Васильовича Кравченка є те, що він на кожному занятті дає дітям відомості і навички по організації праці і виробництва.

Вихователі та інструктори праці на основі програмно-методичних вказівок складають плани на навчальну чверть та щоденні плани з загальнотехнічної підготовки вихованців молодшого шкільного віку.

З наведених прикладів видно, що загальнотехнічна трудова підготовка має величезне освітнє значення, сприяє тісному зв'язку з життям, з практичною діяльністю нашого народу.

У зв'язку з цим не можна не згадати по технічну творчість вихованців. У Лебединському, Охтирському, Путивльському спеціальних та у Миропільському,

Роменському, Правдинському і Кириківському дитячих будинках створені технічні гуртки по вивченню автомобіля, фото- і авіамодельні гуртки.

Заслуговує на увагу робота авіамодельного гуртка Кириківського дитбудинку. Гурток цей під керівництвом С. А. Марциховського почав свою роботу ще в 1954 році, і за час його існування учасники багато чого навчилися.

До початку роботи гуртка, – розповідає тов. Марциховський, – я зробив для демонстрації гуртківцям схематичну модель літака з гумовим мотором, яку ми й запустили в політ у кінці першого нашого заняття. Красивий, легкий політ, з плавним, майже непомітним спуском справив на дітей незабутнє враження, і хлопчикам захотілось збудувати модель своїми руками. Спочатку на паперових моделях вони вчилися регулювати політ з найплавнішим спуском, потім регулювати політ на одержання найбільшої кількості петель Нестерова. Робили парашути з цигаркового паперу і паперових зміїв.

На цих перших заняттях я розповів гуртківцям, як важко доводилось першим винахідникам літальних апаратів. Але люди, живучи у важких матеріальних умовах, не шкодували ні сил, ні здоров'я для досягання своєї мети – мрії літати так само легко, швидко і вільно, як і птахи.

Розповів також, як великі люди обезсмертили свої імена наполегливою працею і шуканнями, наперекір косності і рутині царів, бояр і мракобісся церковників завоювали пріоритет нашої країни у повітроплаванні.

Поступово, у міру переходу від найпростіших до більш складних моделей, знайомлю вихованців з основами аеродинаміки, розповідаючи про чудове життя таких людей, як кріпак Лаврентьєв, який побудував п'ять повітряних куль і літав на них до сімдесяти трьох річного віку; або Д. П. Менделєєв, який піднявся в 1887 році на повітряній кулі в м. Клині для спостереження за затемненням сонця; або Кибальчик, який в останній день перед стратою винайшов ракетний літальний апарат. Лютчик Нестеров вперше історії авіації в 1913 р. виконав мертву петлю і першим з лютчиків таранив ворожий літак 26.XII 1914 р.

У процесі роботи загострюю увагу на суворому дотриманні розмірів відповідно до розрахунків і креслень. Коли виникають будь-які конструкторські зміни, обов'язково прикладаємо до основного креслення кальку, вносимо відповідну поправку і, перевіривши її за кресленням, продовжуємо роботу.

Кожну деталь, навіть ту, що знаходиться в середині крила чи фюзеляжу, вимагаю робити точно, акуратно і красиво. Коли діти заявляють, що її все рівно не буде видно, підкреслюю, що великим відкриттям і подвигам завжди передувала наполеглива праця.

До складу гуртка входить 12 чоловік. Вони побудували багато фюзеляжних моделей з гумовим мотором. Моделей літака з компресійним двигуном ЦАМЛ-50, яку ми запускаємо вже третій рік, була в повітрі 33 рази. Зробили копію літака Я-6 з таким же моторчиком та аеродинамічною якістю її. Добре і красиво літає модель «Літаюче крило» (без хвоста) з компресійними моторчиком Н-16. Її аеродинамічна якість – 12.

Навчившись добре будувати і регулювати схематично ці моделі, ми перейшли до кордових моделей літаків. Перша модель цього типу вийшла невдалою. Причина в цьому полягала в тому, що був застосований несиметричний стабілізатор, а мотор був зношений, недосить потужний. Тому модель була нестійка в польоті. Тоді ми побудували ще три, з них дві останні пілотажні, з хорошими льотними показниками.

При побудові схематичних моделей кожен вихованець працював окремо над своєю, а над фюзеляжними – всі разом, бо в нас не вистачає ні матеріалів, ні моторчиків.

Кращими авіамоделістами є Микола Пугач, Іван Липкусь, Анатолій Гриб, Віктор Хованський, Олександр Васильченко та інші. Їх моделі представлені на обласній педагогічній виставці.

На жаль в дитбудинках технічних гуртків здебільшого немає. Вихователі дуже рідко практикують технічне моделювання, технічні ігри і заняття з дітьми, хоч діти дуже люблять техніку. Діти захоплюються всіма її видами; з наполегливістю намагаються розібратися в механізації, керуванні автомобілем; сперечаються, «який автомобіль кращий»; подовгу простоюють перед сільськогосподарськими машинами (комбайном, трактором, віялкою та іншими). Дітей приваблюють так звані «технічні» професії. Вони хочуть бути льотчиками, шоферами, трактористами, моряками, радистами, кіномеханіками. Проте вихователі часто не звертають на це уваги і залишаються байдужими до запитів і прагнень своїх вихованців. Дехто з них справедливо скаржився, що обласна станція юних техніків та кабінет фізики Інституту удосконалення вчителів не надають жодної допомоги у налагодженні цієї дуже важливої ланки роботи по трудовому вихованню і навчанню дітей».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бех І. Д. Праця – головний вихователь школярів : психол. аспект труд. виховання мол. школярів. Київ : Т-во «Знання» УРСР, 1983. 32 с.
2. Вихрущ А. В., Дем'янчук С. П. Система трудової підготовки учнів у загальноосвітніх школах України (1945-1999рр.). Тернопіль : Поліграфічний центр «Print shop», 1999. 180с.
3. Гончаренко С. Г. Український педагогічний словник. / за ред. С. Головка. Київ: Либідь, 1997. 373.
4. Лісковська Л. С. Навчально-виробничі майстерні. Трудове виховання і навчання у дитячих будинках Сумської області (З досвіду роботи). Київ : Радянська школа, 1958. С. 11–23.
5. Трудове виховання молодших школярів в умовах реформування початкової освіти : монографія. Л. А. Гуцан, та ін. Київ, 2019. 152 с.

REFERENCES

1. Bekh I. D. Pratsia – holovnyi vykhovatel shkoliariv : psykhol. aspekt trud. vykhovannia mol. shkoliariv. Kyiv : T-vo «Znannia» URSR, 1983. 32 s.
2. Vykhruhshch A. V., Demianchuk S. P. Systema trudovoi pidhotovky uchniv u zahalnoosvitnikh shkolakh Ukrainy (1945-1999rr.). Ternopil : Polihrafichnyi tsentr «Print shop», 1999. 180s.
3. Honcharenko S. H. Ukrainskyi pedahohichniy slovnyk. / za red. S. Holovka. Kyiv: Lybid, 1997. 373.
4. Liskovska L. S. Navchalno-vyrobnychi maisterni. Trudove vykhovannia i navchannia u dytiachykh budynkakh Sums'koi oblasti (Z dosvidu roboty). Kyiv : Radianska shkola, 1958. S. 11–23.
5. Trudove vykhovannia molodshykh shkoliariv v umovakh reformuvannia pochatkovoї osvity : monohrafiia. L. A. Hutsan, ta in. Kyiv, 2019. 152 s.